

Journal of Philosophical Investigations

University of Tabriz

Locke on Personal Identity

Gholamhossein Tavakoli

Associate Professor, Department of Philosophy, Isfahan University, Isfahan, Iran. E-mail: g.tavacoly@ltr.ui.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 23 February 2025

Received in revised form 20
May 2026

Accepted 06 June 2026

Published online 18 July 2026

Keywords:

Personal Identity, John Locke,
Reflective Consciousness,
Contradiction in Theory,
Logical Circle, Memory.

ABSTRACT

In the last decade of the seventeenth century, John Locke addressed the problem of personal identity. By criticizing traditional views, Locke tried to define the notion of a person and to determine its criterion; according to him, it is a reflective or secondary consciousness that lies behind every perception. After the publication of his work, many books and articles were presented, criticizing or defending this theory; among the various criticisms, the most important is that Locke commits a contradiction and a logical circle. Defenders of Locke have tried to respond to these criticisms in various ways. In this essay, after presenting John Locke's criterion for personal identity, we will present his arguments, the most important criticisms, and the attempts made to answer them. Then, by focusing on two main criticisms, we aim to show that even if Locke's defenders are successful in repelling these objections, Locke still fails to defend his own position. In the end, we will offer two new criticisms and show that even if we suppose that Locke's defenders have been successful in answering the previous problems, their answers do not suffice to address these new criticisms.

Cite this article: Tavakoli, G. (2026). Locke on Personal Identity. *Journal of Philosophical Investigations*, 20 (55), 445-462. <https://doi.org/10.22034/jpiut.2026.71702.4451>

© The Author(s).

Publisher: University of Tabriz.

Extended Abstract

In Chapter 27 of *An Essay Concerning Human Understanding*, John Locke criticizes the common views about personal identity. He argues that the criterion of personal identity is neither a material substance nor an immaterial substance (the soul), but rather consciousness.

Locke emphasizes on the role of memory and believes that insofar as a rational being can extend its consciousness backward to any past action or thought or emotion and is conscious of it with the same awareness with which it originally experienced it, that being remains the very same person.

He then points to a kind of latent consciousness, "it is impossible for anyone to perceive without perceiving that he does perceive". This is called "reflective consciousness" or "secondary consciousness." Thus, according to Locke, in addition to memory, this reflective consciousness plays a fundamental role in determining personal identity.

Locke's theory has been the subject of various criticisms. Most critics have tried to expose its shortcomings, inconsistencies, or unacceptable implications. And sometimes, even its defenders have interpreted the theory in ways that depart from Locke's own explicit statements. In this article, we first present Locke's arguments, and examine six major criticisms and the attempts that have been made to respond to them. Our primary focus is on two more significant objections. The first is the problem of logical inconsistency: An elderly general remembers being a brave officer but does not remember his childhood. In contrast, when he was a brave officer, he did remember his childhood. If personal identity depends solely on memory, then the elderly general is not identical with the child because he no longer remembers that stage of his life. Yet, since the officer remembered his childhood, the officer is identical with the child; it follows that the elderly general is also identical with the child and this is a contradiction.

The second difficulty is circularity. Consciousness presupposes identity and therefore cannot constitute it. Just as we cannot say knowledge of reality creates reality, but rather presupposes it, consciousness cannot be regarded as the maker of personal identity; instead, it is just evidence of an already existing identity.

The attempts to defend Locke against these objections do not appear entirely satisfactory and, in some cases, in their interpretations they distance from Locke's own explicit statements.

Our discussion proceeds as follows: (a) we leave aside memory in our argument; (b) we focus on consciousness as a mental state; (c) we assign a central role to what is called secondary or reflective consciousness in Locke's theory, something that no one denies its central role; (d) instead of concentrating on the logical paradox, we just emphasize that something should underlie the consciousness.

1) Now let us just emphasize the awareness in the present moment, not remembering the past that requires memory

I am looking at the Eiffel Tower, and at the same time I have a reflective awareness of this initial perception; I know that I know. Now the current criticism is that awareness, even if it is secondary, needs a carrier, awareness is a characteristic or a property that is dependent, not independent, any kind of awareness, regardless of its content and object, whether it is awareness of external objects or awareness of internal states such as pain and sorrow, whether it is primary or secondary, in any case, like other mental states, it is a characteristic or property and needs something to rely on, that is, a carrier that carries this awareness. So, it is not our intention to accuse Locke of a logical circle,

The criticism is that by analyzing the existence of consciousness, we can see that consciousness is a feature that does not stand on its own and needs a carrier, and that carrier is the "self" without

which consciousness cannot be realized. Consciousness is like a form for a body, a form needs a body to be realized, and it is unreasonable to say that the form creates the body and then realized in it. It is also unreasonable to accept a form creates the body, or the heat of water creates water. Therefore, every emotional state of any kind, whether it is desire or aversion, whether it is love or hatred, whether it is belief or consciousness, needs a carrier. We accept that (unlike the views of the likes of Butler and Reid) Locke is not seeking to present a metaphysical criterion, and his criterion is psychological and practical, but in any case, he is forced to accept at least a minimal of metaphysics.

So, in saying that Locke is not seeking a metaphysical identity in the traditional way, Locke's defenders are right. It seems that critics, perhaps unintentionally, expect Locke and anyone who enters the discussion of identity to present a criterion that is stable, is a kind of substance and covers all stages of life, while someone like Locke only seeks to present a practical criterion that covers only those stages of life in which it can be said that the person is the same person as before and that he is responsible for his past behavior. However, our final point is that even for a narrow and undemanding criterion, Locke should accept a minimum of metaphysics, that is, accept that there is someone who has this awareness (or this psychological or epistemic structure).

Of course, this does not contradict the fact that we become aware of ourselves through this awareness, but to say that awareness is the creator of the "self" is a confusion between the fields of epistemology and ontology. So, we can accept that in awareness the reflective "I" emerges from the heart of experience, but this I is a cognitive matter; in the field of reality, this awareness itself needs an existential carrier and cannot be realized even in the present time without this carrier, and the assumption of awareness, whether primary or secondary, without the existence of a carrier is unreasonable. Locke tries to escape from the metaphysical subject or carrier and ignore it, and postpones the judgment about such a substance and says, "For whatever substance there is, however framed, without consciousness there is no person (Locke, Chapter 27, Section 23).

But the content of this statement is at most epistemic suspension; existentially, Locke has no choice but to accept it. He can say that he has nothing to do with it, but he cannot refuse to accept it. Such a metaphysical substance logically and rationally precedes consciousness and carries it.

2) The second objection to Locke: The consciousness that plays the main role for Locke is secondary or reflective consciousness, but it should be noted that what I remember from the past are primary perceptions, for example, the Eiffel Tower that I saw in Paris 10 years ago, but I do not remember the secondary consciousness associated with it, that is the consciousness of reflection connected to it at the relevant moment.

And if for Locke secondary consciousness is the criterion, which it is, such consciousness does not have temporal continuity even in memory and relying on it cannot guarantee the continuity of identity.

3) Another objection to Locke is that if we accept his criterion, reflective consciousness is only available to the person himself, but how can others who do not have access to the reflective consciousness of person X judge that this is the same person? If they find another criterion and their criterion is valid, why is this criterion not valid for X in determining his identity? And if their criterion is only used to recognize identity and not to determine identity, it may be the same for the person himself.

لاک و هویت شخصی

غلامحسین توکلی

دانشیار گروه فلسفه، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه: g.tavacoly@ltr.ui.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۲/۰۴ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۷ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۲۷ کلیدواژه‌ها: هویت شخصی، جان لاک، آگاهی بازتابی، دور منطقی، تناقض در نظریه، حافظه.	جان لاک (۱۶۳۲-۱۷۰۴) در دهه آخر قرن ۱۷ به طرح مسئله هویت شخصی پرداخت و با نقد جدی دیدگاه‌های سنتی طرحی نوآورانه عرضه کرد. از شخص تعریفی جدیدی ارائه نمود و در مورد هویت شخصی ملاکی بدیع، ملاک عرضه نموده گفت این آگاهی‌های بازتابی و ثانویه نهفته در پس ادراکات اولیه است که خود را می‌سازد. از همان زمان تالیف، انبوهی از کتاب‌ها و مقالات در نقد یا تأیید این تئوری عرضه شد؛ در میان نقدهای گوناگون سنگین‌ترین آن دو نقد است یکی این که لاک در نظریه ابداعی اش مرتکب تناقض شده و دیگر اینکه نظریه وی به دوری منطقی منجر می‌شود. مدافعان لاک به گونه‌های مختلف کوشیده‌اند این نقدها را جواب گویند. در این نوشتار پس از طرح تعریف جان لاک از شخص، ملاک چالش برانگیز وی در مورد هویت شخصی و دلایل وی در تأیید آن، به مهمترین نقدها و پاسخ این نقدها و تلاش‌های صورت گرفته جهت دفاع از لاک خواهیم پرداخت سپس با تمرکز روی دو نقد اصلی می‌کوشیم نشان دهیم که اگر تلاش‌های مدافعان لاک را هم موفق بدانیم باز می‌توان از منظری نو نقدهایی عرضه کرد که جواب‌های مربوطه کفایت نکند. نتیجه پایانی این خواهد بود که اگر لاک به جای آنکه به آگاهی‌های بازتابی نقش سازنده هویت دهد نقشی معرفت‌شناسانه به آن وامی‌گذارد و نیاز آن به حامل را می‌پذیرفت آنگاه آسیب‌پذیری تئوری کمتر شده و با حفظ جنبه نوآورانه می‌تواند نقش مثبت خود به عنوان نظریه ای کاربردی را بهتر ایفا نماید.

استناد: توکلی، غلامحسین. (۱۴۰۵). لاک و هویت شخصی، پژوهش‌های فلسفی، ۲۰ (۵۵)، ۴۴۵-۴۶۲. <https://doi.org/10.22034/jpiut.2026.71702.4451>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

مشهورترین کتاب جان لاک جستاری در باب فهم بشر^۱ به سال ۱۶۹۰ منتشر شد اما وی چهار سال بعد و در چاپ دوم به پیشنهاد ویلیام مولینکس^۲ فصلی را به این کتاب افزوده نام آن را «این همانی و تنوع» گذاشت. در این فصل جان لاک همه معیارهای سنتی را که با تکیه بر ثبات جوهری، حال چه جوهر مادی مثل بدن یا مغز یا جوهری مجرد مثل نفس، این همانی یا عینیت انسان را تبیین می‌کردند ناکارآمد می‌داند و می‌کوشد ملاکی جدید عرضه دارد. این بخش از کتاب لاک بیش از سایر بخش‌ها مورد توجه قرار گرفته و کتاب‌ها و مقالات بسیار و تفسیرها و نقدهای گونه‌گون در مورد آن نوشته شده است. از همان زمان نگرش برخی به تایید وی برخاسته و برخی نیز به شدت رویکرد ابداعی وی را مورد نقد قرار داده‌اند، این مشاجرات خواسته یا ناخواسته تاثیر فراوان در گذار از دیدگاه‌های سنتی و حتی عبور از جان لاک داشته و کسانی چون دیوید هیوم وجود من مستمر را مورد انکار قرار داده و در زمانه ما پل ریکور و میشل فوکو در عرضه دیدگاه‌های جدیدشان، حداقل در وانهادن دیدگاه‌های سنتی، به نحوی تحت تاثیر جان لاک بوده‌اند.

سخن لاک بر سر این است که آنچه هویت ما را به عنوان یک شخص شکل می‌دهد چیست و چگونه و با استناد به چه ملاکی می‌توان گفت شما که اینک در حال خواندن این مقاله اید همان کسی هستید که مثلاً در نوروز ۱۴۰۰ فلان جا بودید یا فلان کار را کردید یا فلان احساس را داشتید؟

۱. تعریف هویت

در آغاز سخن و در فصل یادشده (فصل ۲۷) پیش از بسط سخن، لاک هویت را چنین تعریف می‌کند: هویت (یا عینیت یا این‌همانی) یک شیء به معنای استمرار آن شی است در دو زمان مختلف «هرگاه چیزی را در زمان و مکان مشخصی در نظر گیریم و آن را با وجود خودش در زمان دیگری مقایسه کنیم تصور عینیت و اختلاف پدید می‌آید» (لاک، ۱۹۹۹، ۳۱۱، بند ۱). وی بر آن است که عینیت یا هویت مفهومی نسبی است به این معنا که ملاک هویت در اشیاء مختلف یکی نیست، مثلاً جایی که از توده‌ای مادی سخن می‌رود ملاک هویت متفاوت است با جایی که از وجودی جاندار سخن می‌رود و این هر دو متفاوت‌اند با جایی که ز هویت شخصی سخن به میان می‌آید.

۱-۱. هویت گیاهان، جانداران و انسان

جان لاک پیش از پرداختن به بحث اصلی که هویت شخصی و کوشش جهت کشف ملاک آن است از هویت سایر اشیاء و ملاک‌های مربوطه سخن می‌گوید. ابتدا موجودات را به دو گروه تقسیم می‌کند یکی اشیاء مادی بی جان و دیگری موجودات جاندار؛ در مورد اجسام و توده‌های مادی می‌گوید «وقتی می‌توان آن را همان نامید که به ذرات تشکیل دهنده آن چیزی اضافه یا چیزی از آن کاسته نشده باشد؛ گر دو اتم یا بیشتر جمع شده و توده‌ای تشکیل دهند هر یک از آنها عین خود خواهد بود و مادام که با همند توده مربوطه نیز همان توده سابق خواهد بود و اگر فرض کنیم که یکی از اتم‌ها از این توده کم شود یا از نو

^۱ عنوان انگلیسی کتاب An Essay Concerning Human Understanding است، این کتاب دو بار به فارسی ترجمه و منتشر شده، بار اول تحت عنوان تحقیق در فهم بشر به ترجمه دکتر رضازاده شفق به سال ۱۳۴۹، انتشارات کتاب فروشی دهخدا و بار دوم با عنوان جستاری در خصوص فاهمه بشری توسط کاوه لاجوردی، به سال ۱۳۹۹، نشر مرکز. در این مقاله از متن اصلی استفاده شده و در ارجاعات به فصل به فصل ۲۷ و بندهای مربوطه اشاره شده تا کارخواننده در رجوع به ترجمه یا اصل کتاب تسهیل شود.

^۲William Molyneux

^۳Of Identity and Diversity

اتمی به این مجموعه افزوده شود دیگر همان توده یا جسم سابق نیست» (لاک، ۱۹۹۹، ۳۱۱، بند ۱). مادام که اجزای تشکیل دهنده آن توده مادی دست نخورده باقی بماند می‌توان گفت این همان است و تغییر در شکل، اندازه و وضعیت موجب تغییر در این همانی نمی‌شود و موجب نمی‌شود آنرا همان توده سابق ندانیم، ولی بلافاصله اضافه می‌کند که پیداست این ملاک در مورد موجودات جاندار صادق نیست (لاک، ۱۹۹۹، ۳۱۳، بند ۳). حق با لاک است می‌توان بر خلاف قسم سابق گفت این درخت یا اسب همان درخت یا اسب ۱۰ سال پیش است با این که انبوهی از ذرات مادی به آن اضافه یا از آن کاسته شده، به همین جهت وی نوع دیگری از ملاک را در کار می‌آورد که مشارکت مستمر در حیات است و خود به سه قسم تقسیم می‌شود:

الف) در مورد گیاهان:

هویت گیاهان منوط به مشارکت مستمر در حیات است که توسط ذراتی که به طور دائم در حال گذارند اما به توالی و به نحو حیاتی به همان جسم ارگانیکی می‌پیوندند صیانت می‌شود (لاک، ۱۳۹۹، ۳۱۴، بند ۴).

پس در اینجا ملاک قبلی که ثبات ذرات مادی بود کارساز نیست بلکه وحدت ارگانیکی ملاک است و برخلاف قسم قبل ذرات مادی می‌توانند بطور مدام در حال افزایش یا کاهش باشند، در اینجا ملاک این است که میان این اجزای تشکیل دهنده همان سازمان و ارگانیسمی برقرار باشد که آن را برای دریافت و توزیع غذا مناسب می‌سازد.

ب) در مورد هویت حیوانات می‌گوید:

وضع حیوان با وضع نبات آنگونه که بیان شد چندان متفاوت نیست، آن را به ساعتی تشبیه می‌کند که سازمانی دارد با کارکردی خاص و مادام که این سازمان و کارکرد حفظ شود ساعت همان ساعت است، افزایش یا کاهش اجزاء تفاوتی ایجاد نمی‌کند (لاک، ۱۹۹۹، ۳۱۵، بند ۵).

ج) در بند ششم به هویت انسان می‌پردازد و می‌گوید:

آن هم چیزی نیست جز مشارکت در همان حیات مستمر، حیاتی که از اجزاء مادی پیوسته در حال تغییر، که مدام جایگزین یکدیگر شده و به طور حیاتی به همان بدن سازمان یافته متصل می‌شوند مدد می‌گیرد.

پس موجودات برخوردار از حیات سه دسته‌اند و پیداست که برای جان لاک این تمایزات متافیزیکی نیست، وی برای دسته بندی از تعبیری چون *kind* و *sort* مدد می‌گیرد و در نگاه وی این واژه‌ها نه اشاره به تفاوت‌های ذاتی بلکه حاکی از تفاوت‌های عرفی و زبانی است و هیچ اشاره به ذات اشیاء ندارد و از آن اطلاعی به ما نمی‌دهد. ولی روالی که جان لاک در پیش می‌گیرد مقتضی آن است که انسان را هم ذیل حیوان و گیاه قرار دهد، اما وی عمداً انسان را جدا می‌کند تا تأکید کند رویکردهای سنتی در این زمینه قابل دفاع نیست و همه ملاک‌هایی که برای تمایز میان انسان و سایر حیوانات ذکر کرده‌اند و بر این گمان بوده‌اند که از تفاوت‌های ذاتی سخن می‌گویند لغزان و ناکارآمد است، مثلاً تعریف انسان به عنوان حیوان ناطق، نوزادان و افراد دچار بیماری ذهنی را در بر نمی‌گیرد (اگر نطق را به معنای ادراک کلیات در نظر گیریم کودکان و کسانی که دچار اختلال ذهنی‌اند از آن محرومند و اگر نطق ذاتی انسان باشد قاعدتاً نباید آنان را انسان محسوب کرد) پس در حیوان و گیاه و انسان معیار هویت یکی است که عبارت است از برخورداری از حیات ارگانیکی و تفاوت آنها نه متافیزیکی بلکه تفاوت میان گونه‌های مختلف سازمان یافتگی حیات است، می‌نویسد هویت حیوانات با گیاهان یکی است با این تفاوت که حیوان اضافه بر آنچه با گیاهان مشترک است دارای قدرت حس و حرکت است و این دو مربوط به قوای حیاتی‌اند و حیوان با اینکه احساس دارد دارای آگاهی نیست؛ پس سازمان حیات در همه هست هرچند به درجات مختلف.

این‌ها همه نوعی زمینه‌سازی است جهت ورود به بحث اصلی یعنی هویت شخصی؛ لاک باید ابتدا آنرا تعریف کند و سپس تلاش نماید تا ملاک مربوطه را دریابد اگر گیاه و حیوان و انسان را یک دسته کنیم ملاک در هر سه برخورداری از حیاتی ارگانیک است و با در نظر گرفتن هویت در اشیای بی جان تا کنون تنها دو دسته با دو ملاک متفاوت مطرح شده که با افزایش هویت شخصی و ملاک آن مجموعاً سه دسته می‌شوند. اینک باید دید از نگاه لاک اولاً هویت شخصی به چه معناست و ثانياً ملاک آن چیست.

۱-۲. هویت شخصی و ملاک آن

شخص^۱ بر چه چیزی دلالت دارد «شخص موجودیست هوشمند و اندیشه‌ورز، دارای عقل و تامل^۲ که می‌تواند خود را به عنوان خود یعنی همان اندیشنده واحد در زمان‌ها و مکان‌های مختلف دریابد، این کار را به کمک آگاهی‌ای^۳ صورت می‌دهد که از اندیشیدن جدایی ناپذیر است و به نظر من ضروری آن است

... برای هر کس ناممکن است که ادراک کند مگر اینکه درک کند که درک می‌کند، وقتی می‌بینیم، می‌شنویم، می‌بوییم، می‌چشیم، لمس می‌کنیم، تامل می‌کنیم یا اراده می‌کنیم می‌دانیم که چنین می‌کنیم... و از همین طریق است که هر کس برای خود همان چیزی است که آن را self می‌نامد (لاک، ۱۹۹۹، ۳۱۸، بند ۹).

شخص یا خود یک مفهوم هنجاری- حقوقی^۴ است که رفتار و ارزش آن را به فاعل نسبت می‌دهد، لذا {این تعبیر} صرفاً به فاعل‌های هوشمندی تعلق می‌گیرد که قابلیت قرار گرفتن ذیل قانون و سعادت و بدبختی را دارند، این شخصیت خود را به فراتر از وجود فعلی گسترش می‌دهد و این را صرفاً به وسیله آگاهی انجام می‌دهد و از این طریق نسبت به رفتارها درگیر و پاسخگو می‌شود، مالک رفتارهای خویش است، اعمال گذشته را به خود نسبت می‌دهد درست بر همان اساس و در همان زمینه و به همان دلیل که اعمال و رفتارها را در زمان حال به خود نسبت می‌دهد (لاک، ۱۹۹۹، ۳۳۱، بند ۲۶).

پس از نظر لاک هوشمندی، اندیشه‌ورزی، تعقل و تامل، توان اندیشیدن به خود، حقوقی بودن آن یعنی مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی نسبت به رفتارها در تعریف شخص تعیین‌کننده‌اند.

در مورد ملاک: مطابق رای لاک هر ادراکی ضرورتاً قرین است با یک آگاهی، می‌دانم برج ایفل کجاست، ضمناً می‌دانم که می‌دانم و این آگاهی درجه دوم ناظر به ادراک اولیه است، مفسران لاک گاهی آن را آگاهی بازتابی^۵ می‌نامند گاهی آگاهی درجه دوم^۶ و گاهی هم خودآگاهی^۷ که تعبیر اخیر به آنچه مد نظر لاک است یعنی دست یافتن به ملاکی برای شخص یا «خود» نزدیک‌تر است؛ لاک خود تصریحی به هیچ یک از این تعبیر ندارد اما دیدیم که مضمون آن را به صراحت بیان می‌کند «برای

^۱ personal identity

^۲ person

^۳ Reason and reflection

^۴ Consciousness

^۵ forensic

^۶ Reflective consciousness

^۷ Second order consciousness

^۸ Self-consciousness

هر کس ناممکن است که ادراک کند مگر اینکه آگاه است که درک می‌کند» این آگاهی و اطلاع از ادراک اولیه برای لاک نقش اصلی را در تشخیص ملاک تعیین می‌کند، برخی از مفسران آن را یک آگاهی اضافی و افزون بر ادراک اولیه دانسته‌اند ولی برخی معتقدند این نه یک آگاهی مجزا و زائد بر ادراک اولیه بلکه مستور و پنهان در همان آگاهی اولیه است، کسانی چون آنجلا کاونتری^۱ شلی واینبرگ^۲ و راث بوکر^۳ از این تفسیر دوم حمایت می‌کنند، بوکر معتقد است گذشته از آنکه این خوانش با تعبیر لاک و مقصودی که در پی آن است همخوان‌تر است از تسلسلی نیز که تفسیر اول به آن مبتلاست می‌پرهیزد، چون اگر این یک آگاهی جدید و جدای از ادراک اولیه باشد پس یک ادراک جدید است و چون از این ادراک نیز آگاهی پس با آگاهی سومی مواجهیم که خود مستلزم آگاهی چهارمی است = تسلسل؛ حال آنکه با مندرج شدن این آگاهی ثانویه ذیل همان ادراک اولیه این مشکل رخ نمی‌نماید (بوکر، ۲۰۰۱، ۷۹).

فعلاً ما را با این بحث کاری نیست، آنچه هر دو گروه و همچنین خود لاک به آن تصریح دارند این است که در تمام ادراکات ما این آگاهی ثانویه وجود دارد و این آگاهی ثانویه است که در پروژه فکری لاک نقش اصلی را ایفا می‌کند چرا که متعلق ادراک اولیه چیزی دیگر است مثل برج ایفل و با این آگاهی جدید است که نقش من یا self به میان می‌آید: می‌دانم که می‌دانم. ظهور من در این آگاهی مشهود است، متعلق آگاهی اولیه هر چیزی می‌تواند بود حال آنکه متعلق این آگاهی ثانویه ادراکی است که من دارم، لذا می‌توان به همین مقدار بسنده کرد، اما می‌توان به تفصیل بیشتر گفت این آگاهی ثانویه مشتمل است بر آگاهی به فاعل شناسا، عمل شناسایی و متعلق شناسایی (عقل، تعقل، معقول) پس اگر من چیزی را می‌دانم به ضرورت به فاعل شناسا یعنی «خود» آگاهم چون آن را منتسب به خود دانسته و می‌دانم که این آگاهی از آن من است.

در کوشش لاک جهت تعیین هویت، دستیابی به این «من» گام اول است اما با این مقدار هنوز مشکل استمرارهویت حل نشده پس باید معیاری را کشف کرد که بتواند مرا با زمان‌هایی در گذشته و حتی آینده پیوند دهد؛ اینجا است که نوبت به حافظه می‌رسد تا این نقش را ایفا کند، منظور از حافظه نه صرفاً قوه ای از قوای انسان و نه ظرف بلکه مضروف آن یعنی محتویات حافظه است: «آنچه از زمان گذشته می‌دانم»؛ این دانستن نیز معنایی فراخ دارد شامل دانسته‌ها، احساسات و عواطف و حتی رفتارها؛ من به یاد می‌آورم که فلان باور یا بهمان احساس را داشته‌ام یا در فلان زمان مبادرت به فلان کار کرده‌ام و یا از دوره دبستان جدول ضرب را می‌دانسته‌ام و چون در بن هر یک از این ادراکات مربوط به گذشته یک آگاهی درجه دوم مندرج است که نشانگر یا بیانگر تعلق خاطر^۴ من نسبت به آن ادراک است، پیوستگی میان این ادراکات به پیوستگی من انجامیده و هویت شخصی مرا شکل می‌دهد.

پس تا جایی که موجودی عاقل بتواند تصویری از رفتار گذشته را با همان آگاهی که ابتدا از آن داشته و با همان آگاهی که از هر یک از رفتارهای فعلی دارد تکرار کند تا اینجا همان خود شخص است (لاک، ۱۹۹۹، ۳۱۹، بند ۱۰).

از آنجا که محتویات ذهن و حافظه نقش اصلی را ایفا می‌کنند رویکرد لاک را رویکردی روانشناختی^۵ شمرده‌اند که طی آن نقش اصلی در ساختار هویت را نه جوهری مادی و نه حتی جوهری مجرد بلکه آگاهی‌های محفوظ در حافظه ایفا می‌کند، این موضع

¹ Angela Coventry

² Shelley Weinberg

³ Ruth Booker

⁴ concernment

⁵ psychological

مستلزم این است که شخص تا جایی ادامه یابد که خاطراتش ادامه می‌یابد؛ لاک به صراحت این را می‌پذیرد و به آن ملتزم می‌شود.

هویت انسان تا جایی ادامه می‌یابد که آگاهی وی بتواند به سمت عقب، به سمت هر رفتار یا اندیشه‌ای در گذشته بسط یابد (لاک، ۱۹۹۹، ۳۱۸، بند ۲۶).

۳-۱. دلایل لاک

لاک گونه‌های مختلفی از دلایل را که بیشتر آنها آزمون‌هایی فکری است پیش می‌نهد تا نشان دهد هیچ جوهری چه مادی و چه مجرد نمی‌تواند نقش لازم در تعیین هویت را ایفا کند، بخش از گفته‌های لاک ایجابی و در تایید نقش قاطع آگاهی است و بخشی نیز سلبی است که عبارت است از ردیه‌های وی بر نظریات رقیب، که البته مقصود اصلی وی در این بحث رد جوهر مجرد نیست از این حیث وی لادری است (گوردن، ۲۰۲۵، بند ۱۱). آنچه برای وی مهم است این است که نشان دهد چرا دیدگاه سنتی را و می‌نهد: چون جوهر مادی، و جوهر مجرد حتی اگر وجود داشته باشد، نمی‌تواند هویت شخصی را تعیین نماید.

الف) فرض کنید روح یک شاهزاده همراه با آگاهی‌های وی وارد بدن یک پینه دوز شود به گونه‌ای که وقتی پینه دوز به آگاهی خود رجوع می‌کند هر آنچه را در خاطر شاهزاده است به یاد می‌آورد (و ردی و اثری از آگاهی‌های قبلی خود باز نمی‌یابد) در اینجا ما با چه شخصی روبرو هستیم؟ لاک می‌گوید این شخص همان شاهزاده است. این آزمون لاک به صراحت نشان می‌دهد که جوهر جسمانی در تعیین هویت شخص کاره‌ای نیست، همچنین گرچه وی تعبیر ورود روح شاهزاده در پینه دوز را به کار می‌برد اما منظورش خاطرات و آگاهی‌هایی است که ملازم و همراه آن روح و سازنده هویت وی بوده‌اند. ورود این آگاهی به بدن جدید موجب می‌شود که شاهزاده به عنوان همان شخص قبلی هر چند در قالبی جدید تداوم یابد، چون روح یک شاهزاده همراه با آگاهی‌های مرتبط با گذشته آن، وارد جسم پینه دوز شده هر کسی می‌بیند که او با شاهزاده یکی است (لاک، ۱۹۹۹، ۳۲۴، بند ۱۵). این آزمونی است که طی آن آگاهی یک بدن را و می‌نهد و به بدن جدیدی وارد می‌شود.

ب) اگر سقراط و شهردار فعلی کوین برو^۱ واجد یک آگاهی باشند یکی می‌شوند اما اگر به عکس سقراط بیدار و سقراطی که خوابیده دو آگاهی داشته باشند دو شخص‌اند و اگر سقراط بیدار را به جرم افکار سقراطی که خواب بوده مجازات کنیم مثل این است که یکی از دو شخص دوقلو را به جای دیگری مجازات کرده باشیم در حالی که روح این یکی از دیگری بی‌خبر است. (لاک، ۱۹۹۹، ۳۲۶).

ج) دریند بعدی به صراحت از کسی سخن می‌گوید که قسمت‌هایی از زندگی گذشته خود را فراموش کرده باشد لاک نمی‌پذیرد که این کس همان شخص قبلی باشد هر چند مردم معمولی چون در این وضعیت‌ها من به معنای آدمی را با شخص یکی می‌شمارند دچار خلط می‌شوند.

اگر فرض کنیم شخصی در زمان‌های متفاوت دارای آگاهی‌های متفاوت و بی ربط با یکدیگر باشد آن شخص در هر زمان یک شخص جداگانه خواهد بود، از این رو در محاکم عادلانه اگر شخصی جنون یابد و سپس به حال عادی برگردد او را مسئول رفتارهای دوران جنون نمی‌دانند، فقط آگاهی است که هستی‌ها یا زندگی‌های روزگاران بعید و گذشته را در یک شخص متحد می‌کند (لاک، ۱۹۹۹، ۳۲۶، بند ۲۰).

(د)

^۱mayor of Queinborough

اگر آگاهی کارهای نبود یک جسد مرده یا هر نوع جوهر یک شخص می‌شد... اگر دو آگاهی غیر مرتبط یکی در روز و یکی در شب وارد یک جسم شود و از سوی دیگر یک آگاهی به طور متناوب در دو جسم مختلف عمل کند در این صورت آیا در آن گزینه اول آن آدم در شب و روز مثل سقراط و افلاطون دو شخص نمی‌شوند؟ و در گزینه دوم آیا آن دو جسم مانند یک شخص نمی‌شوند که گویی دو لباس پوشیده‌اند (لاک، ۱۹۹۹، ۳۲۷، بند ۲۱)؟

این فرض را نیز که این آگاهی محصول جواهر غیر مادی است نمی‌پذیرد و می‌گوید بر فرض پذیریم این جوهر متفکر در انسان لزوماً باید غیر مادی تصور شود باز هم ممکن است کسی از آگاهی گذشته خود منقطع شود و دوباره آن را باز یابد مثل افراد فراموشکار و اگر این فراموشی و یادآوری به تناوب در شب و روز اتفاق افتد در این صورت دو شخص خواهد بود با یک روح غیر مادی (لاک، ۱۹۹۹، ۳۲۷، بند ۲۱).

ملاحظه می‌شود که لاک جنبه‌های ایجابی و سلبی نظریه خود را به هم می‌آمیزد به این قصد که با رد نظریه‌های رقیب رایج در آن زمانه، زمینه را برای پذیرش دیدگاهش فراهم آورد. آسیب پذیرترین بخش تئوری لاک بخش ایجابی آن است یعنی آنجا که می‌کوشد ملاکی برای هویت شخصی تعیین نماید اما بخش سلبی یا نقدهای وی نسبت به سایر گزینه‌ها تأمل برانگیز است، هر چند خیلی از مواردی که طرح می‌کند تخیلی است اما این از اهمیت نقد وی نمی‌کاهد؛ گذشته از آنکه برخی از این گزینه‌ها دارای طرفدار جدی است، قائلان به تناسخ ورود یک روح را به بدن‌های مختلف جایز می‌دانند و سخن لاک این است که اگر ملاکِ هویت روح باشد همه اینها باید شخص واحدی باشند. درمورد کسی که دچار جنون شده نمی‌توان گفت در دوره جنون یک روح و اینک که سلامت را باز یافته روحی دیگر دارد و اگر ملاکِ هویت شخصی روح واحد باشد وی باید به خاطر رفتارها و افکارش در دوره جنون پاسخگو باشد. مخالفان سنتی لاک نیز به جای تلاش جهت پاسخگویی به این ایرادات و باز سازی دیدگاه‌های سنتی، به نحوی که بتواند در برابر این اشکالات تاب آورد، روی جنبه ایجابی نظریه وی که آسیب پذیرتر است تمرکز کرده‌اند. مدافعان لاک با عرضه روایت‌های مختلف و بازخوانی مجدد وی هر یک کوشیده‌اند به طریقی اشکالات مربوطه را پاسخ گویند اما گاهی این تفسیرهای گونه‌گون به جای کامیابی در دفاع، نظریه‌ای بدیل عرضه می‌دارند یا لاک را، آنگونه که خود هست، از دسترس خارج کرده و فهمش را دشوار و احیاناً دلبخواهانه می‌کنند.

پرداختن به همه نقدها و جواب‌ها از حوصله این نوشتار خارج است برخی متاثر از دیوید هیوم‌اند که خود تحت تأثیر جنبه‌های سلبی استدلال لاک اساساً وجود هویت ماندگار را منکر گشته و گفت ما صرفاً با لحظاتی گذرا و حالاتی ناپایدار مثل غم، شادی، نفرت، درد و لذت مواجهیم و چیزی به نام من مستمر در کار نیست،^۱ اینان (مثل درک پارفیت) نیز می‌کوشند نشان دهند که ملاک طرح شده توسط لاک دچار مشکل است. در آن سوی طیف فلاسفه‌ای هستند که تا حدودی از منظری سنتی به نقد لاک پرداخته‌اند، آنان نیز به جای تلاش جهت پاسخگویی به انتقادات لاک نسبت به رویکردهای سنتی روی نقد تئوری لاک تمرکز کرده‌اند، از این میان معروفترین آنها ژوزف باتلر و توماس رید هستند، برخی از این نقدها چنان جدی است که از آن زمان تا کنون مدافعان لاک را با تنگنا مواجه ساخته و بویژه دو مورد از این نقدها از اعتبار و شهرت بیشتری برخوردار است که در این نوشته تمرکز بیشتری بر آن خواهد شد.

^۱ دیوید هیوم در A treatise of Human Nature رساله در باب طبیعت آدمی بخشی را تحت عنوان در باب هویت شخصی به این موضوع اختصاص داده است. وی وجود من ماندگار را نمی‌پذیرد و می‌گوید ما صرفاً با حالاتی گذرا مثل غم و شادی و امثال آن مواجهیم و هویت ثابتی در پس آن وجود ندارد. (هیوم، ۲۰۲۴، ۱۶۴-۱۷۱) بندهای ۱۰۳، ۴۶. کتاب تحت عنوان رساله ای در باره طبیعت آدمی توسط جلال پیکانی به فارسی ترجمه شده است.

۲. نقدهای تئوری و ارزیابی این نقدها

توماس رید سه نقد را به عنوان پیامدهای غیر قابل قبول تئوری لاک و سه نقد را متوجه اصل تئوری می‌سازد؛ از سه نقد اول سومین مورد (مشکل تناقض) و از سه نقد بعدی مشکل دوراز اهمیت بیشتری برخوردار است، مشکل دور را پیش از وی اسقف ژوزف باتلر نیز طرح کرده بود. اینک پس از طرح چهار نقد اول با تفصیل بیشتر به بررسی دو نقد یاد شده یعنی مشکل دور و مشکل تناقض خواهیم پرداخت.

یک) از نظرتوماس رید یکی از نتایج غریب تئوری لاک این است اگر همان آگاهی را بتوان از موجودی عاقل به دیگری انتقال داد، که به دید لاک نمی‌توان عدم امکانش را نشان داد، در این صورت دو یا بیست موجود عاقل می‌توانند یک شخص باشند (رید، ۱۸۵۰، ۲۳۵).

این نقد تنها متوجه جان لاک نیست، جوهر مجردی به نام روح نیز در معرض همین اشکال است که بسیاری از جمله طرفداران تناسخ نه تنها آن را محال ندانسته بلکه عملاً به آن قائلند و باید بپذیرند که یک روح اگر به ابدان مختلف منتقل شود اینها همه در ادوار مختلف یک شخص‌اند.

از این رو لاک در نقد جوهر مجرد به عنوان ملاک می‌گوید اگر یک مسیحی پیرو افلاطون یا فیثاغورث بر آن باشد که روحش از اول خلقت تا کنون وجود داشته و در ابدان مختلف حلول کرده باید همه اینها را یک شخص بداند (لاک، ۱۹۹۹، ۳۲۲، بند ۱۴).

پس این مشکل دامن هر دو ملاک را می‌گیرد. برای پرهیز از این مشکل هر دو گروه باید یکی از این دو کار را انجام دهند یا نشان دهند که این‌ها تنها فرض است و امکان وقوع ندارد که نوعی خروج از بحث است و ملاک عرضه شده توسط آنها از این نقد و نمی‌رهد، یا به هنگام عرضه ملاک برای هویت انسان و هویت شخصی نکاتی را لحاظ کنند که فقط یک کس را از لحظه تولد تا هنگام مرگ شامل شود مثلاً جوهر جسمانی را به نوعی در تعیین ملاک دخالت دهند. از این زاویه می‌توان به دفاع از لاک گفت هر کس پیش از آنکه شخص خاصی باشد باید انسان باشد و اگر ویژگی‌هایی که در تعیین هویت انسان نقش آفرین است مثل «برخورداری از نظامی ارگانیکی که ذرات مادی دم به دم در بقای آن ایفای نقش می‌کنند» (لاک، ۱۹۹۹، ۳۱۵، بند ۶) از دست برود انسانیت از دست می‌رود و اگر کسی از جرگه انسانها خارج شود در این صورت دیگر شخص خاصی هم نخواهد بود (البته این راه حل هم برای لاک و هم برای توماس رید و هم برای تمام کسانی که دغدغه‌های آخرت شناسانه دارند مشکل ساز است و باید برای حل آن چاره ای بیندیشند).

دو) اگر موجودی عاقل آگاهی خود نسبت به اعمالی را که انجام داده به فراموشی سپارد، که امریست کاملاً ممکن، پس وی همان کسی نیست که آن رفتارها را انجام داده، پس یک موجود عاقل اگر آگاهی از رفتارهای گذشته را از دست دهد می‌تواند چندین شخص باشد (لاک، ۱۹۹۹، ۳۱۵، بند ۶).

در مورد این ایراد باید گفت این را لاک به صراحت می‌پذیرد وی ملاکی هنجاری- حقوقی عرضه می‌دارد که عقل متعارف و محاکم صالحه نیز بر اساس آن عمل می‌کنند و کسی را که در مقطعی مبتلا به جنون شده و آگاهی‌های خود را از دست داده پس از بازیابی سلامت همان کس ندانسته و مجازات نمی‌کنند. فشار این نقد بیشتر متوجه کسانی است که جدای از آگاهی، جوهری مجرد و یا منی برخوردار از ثبات را ملاک شخصیت می‌دانند مثل خود توماس رید؛ اگر بگویند این کس همان کس

نیست ملاکشان را وا گذاشته‌اند و اگر بگویند همان کس است اما مجازاتش نمی‌توان نمود ناخواسته و به تدریج کلمه شخص و هویت را بی‌معنا کرده‌اند.

(سه)

عجیب این است که این‌همانی یا هویت را بر چیزی مبتنی کنیم که خود دم به دم در حال تغییر است، آگاهی و حتی حافظه و سایر اعمال ذهنی چونان آب رودخانه دم به دم در حال تغییر و گذارند مثل خود زمان؛ لحظه‌ای که اینک در آنیم به هیچ روی همان لحظه پیشینی نیست به همین ترتیب آگاهی در این لحظه هم نمی‌تواند همان آگاهی لحظه پیش باشد و هویت باید تنها در حوزه اموری که وجودی مستمر دارند جستجو شود، آگاهی و اصولاً همه اندیشه‌ها گذرا و بی‌ثبات‌اند (رید، ۱۸۵۰، ۲۳۸).

حاصل نقد رید این است که آگاهی حالتی ذهنی و امری گذرا است و امری گذرا نمی‌تواند ملاکی برای تعیین هویت باشد و باید به دنبال چیزی پایدارتر بود تا بتواند این نقش را ایفا کند.

در پاسخ به این نقد می‌توان گفت: بر فرض که همه آگاهی‌ها یکسره گذرا باشند و بی‌ثبات اما مهم محتوای آن است، گذرا بودن آگاهی من از این قضیه که «برج ایفل در پاریس است» زبانی به ثبات محتوی و مفاد آن نمی‌زند، به همین ترتیب به دید لاک مفاد آگاهی بازتابی به طور صریح یا ضمنی «من» است و گذرا بودن آگاهی به عنوان حالتی ذهنی ربطی به مدلول آن ندارد؛ گذشته از آن، کار حافظه نگاهداشت این ادراکات و آگاهی‌های پی در پی است.

چهار) نقد بعدی خلط و التباس‌های جان لاک است:

وقتی می‌گوییم لذت یا درد یا آگاهی یا خاطره در همه مردم یکی است منظورمان وحدت نوعی است همچنین وقتی گفته شود لذت، درد یا آگاهی فعلی من با لذت، درد و آگاهی من در گذشته یکی است این وحدت نوعی است نه وحدت فردی و عددی؛ چون به هیچ وجه این همان درد یا لذت قبلی نیست، پس وقتی لاک از همان آگاهی که از طریق تعاقب جواهر مختلف ادامه یافته سخن می‌گوید و از تکرار همان آگاهی‌ای که در آغاز از عمل خود داشته‌ایم سخن گفته و آن را به اعمال آینده ربط می‌دهد این تعابیرش نامعقول است مگر اینکه آگاهی منفرد و عددی را اراده نکند و منظورش این باشد که آگاهی فعلی شبیه آگاهی‌های قبلی است و وحدت نوعی را مراد کند (رید، ۱۸۵۰، ۳۳۹).

پس لاک می‌گوید اگر کسی از رفتارهایی که ۲۰ سال پیش صورت داده آگاه باشد چون این آگاهی همان آگاهی است این شخص همان شخص است از نظر رید چنین سخنی نامفهوم است و این‌همانی مربوطه نوعی است یعنی این شبیه آن است، نه آنکه خود آن باشد، از نظر رید، لاک این دو را با هم خلط کرده است.

وی می‌گوید در محاورات معمولی مردم گاهی این تعابیر را به جای هم به کار می‌برند مثلاً می‌گوییم کاری را که فلان زمان انجام داده‌ام حس می‌کنم و یا از آن آگاهم، اما در فلسفه نباید این مرزها را به هم آمیخت، اگر بتوان گفت کسی از آنچه ۲۰ دقیقه پیش انجام داده آگاه است نیازی به این نیست که در فلسفه سخن از قوه‌ای به نام حافظه برود حال آنکه این‌ها دو قوه‌اند و تفاوت این دو قوه، قوه شناخت و قوه حفظ در این است که اولی شناختی است بی واسطه و متعلق به حال اما دومی شناختی

¹ content

² Faculty of consciousness

³ Faculty of memory

بی‌واسطه از گذشته است، پس اگر برداشت لاک از هویت شخصی درست بیان شود چنین خواهد بود هویت شخصی عبارت است از یادآوری واضح و متمایز (رید، ۱۸۵۰، ۲۳۶).

این نقد آیا به جا است؟ لاک نگفته آگاهی من به این درخت سیب عین همان آگاهی من به درخت سیب در ۲۰ سال پیش است بلکه تمرکزش روی تصاحب یا تملک این آگاهی‌هاست، نقش حافظه صرفاً ابزاری است و عبارت است از این که همه این آگاهی‌ها را که در بن هر کدام "من" نهفته است یکجا گرد آورد و این امکان را فراهم سازد که وحدت عددی شکل گیرد، طوری که دریابم منی که اینک درخت سیب را می‌بیند درست همان کسی است که ۲۰ سال پیش آن درخت سیب (یا بلوط) را دیده است. لاک حافظه را همان آگاهی ندانسته و جایی نگفته حافظه ملاک است، حافظه صرفاً ابزار است و چون آگاهی نهفته در بن هر ادراک متضمن آگاهی از خود است به کمک یادآوری آگاهی‌های گذشته شخص تا جایی که به یاد می‌آورد خود را استمرار می‌بخشد پس باز تعیین کننده اصلی آگاهی‌ها است نه حافظه.

پنج) لازمه نظر لاک این است که «یک شخص ممکن است همان شخصی باشد که در گذشته عملی را انجام داده و در عین حال همان شخص نباشد» توماس رید در توضیح می‌گوید:

افسری شجاع را تصور کنید که در جنگ می‌درخشد و در اولین نبردش پرچم را از دشمن می‌رباید، این افسر به یاد می‌آورد که در طفولیت و دوره دبستان به خاطر دزدیدن سیب کتک خورده است، فرض کنید این افسر با رشد در سلسله درجات نظامی تبدیل به یک ژنرال شود؛ اینک فرض کنید ژنرال، دوره افسری را به یاد می‌آورد حال آنکه دوره کودکی را پاک فراموش کرده است، حال آنکه در دوره افسری دوره کودکی را به یاد داشته، پس از سویی ژنرال همان افسر است و چون افسر همان کودک کتک خورده است منطقاً این ژنرال همان کودک است، اما لازمه تئوری لاک این است که ژنرال چون دوره کودکی را به یاد ندارد همان کودک نیست، پس در آن واحد این ژنرال همان کودک است و چون آن را به یاد ندارد مطابق این تئوری نمی‌تواند همان کودک باشد. به تعبیری لاک منطقاً باید بپذیرد که اگر a همان b و b همان c است منطقاً a همان c است حال آنکه وی آنرا منکر است.

این مهم‌ترین و سنگین‌ترین اشکال توماس رید به هنگام طرح پیامدهای نا معقول تئوری لاک است. دو شیوه رد این نقد: الف) لاک قاعداً مطابق رویکردش می‌پذیرد ژنرال را می‌توان همان افسر نامید و به خاطر رفتارهایش در آن مقطع وی را پاداش داده یا مجازات کرد ولی وی را نمی‌توان همان کودک و مسئول رفتارهای دوران کودکی دانست چون آنرا به یاد نمی‌آورد. از همین زاویه به دفاع از لاک گفته‌اند که وی در پی تعیین ملاکی متافیزیکی نیست و منتقدان از لاک انتظار دارند ملاکی عرضه کند که کل زندگی را پوشش دهد و این فرض را که ملاک باید متافیزیکی باشد ناخواسته به وی تحمیل کرده‌اند. حال آنکه لاک می‌کوشد ملاکی حقوقی^۱ عرضه کند که کاربردی است و مطابق آن اگر فردی همان شخص سابق باشد باید مسئولیتش را بپذیرد. تا چه زمان می‌توان فرد را مسئول رفتارها و باورهایش دانست؟ لاک می‌گوید تا زمانی که آگاهی نسبت به آن استمرار یابد، پس اگر فرد مقطعی از زندگی را واقعاً به یاد نیاورد دیگر همان شخص نیست و معقول نیست مسئولیت رفتارها و افکار آن دوره را که واقعاً به یاد ندارد متوجه وی بدانیم. در ادامه بحث این مطلب را با دقت بیشتری واکاوی خواهیم کرد و به دلالی دیگر خواهیم دید که احتمالاً حتی این مسیر بر روی لاک مسدود باشد چون حتی برای عرضه ملاکی حقوقی وی باید متافیزیکی حد اقلی را هم بپذیرد.

^۱ forensic

ب) بسیاری از مفسران چون پرفیت، شو میکر و پری از ملاک عرضه شده توسط لاک تفسیری روانشناختی عرضه کرده و می‌گویند استمرار مورد نظر لاک بر خاطره مستقیم تکیه ندارد و گاهی آن را به گونه‌ای طراحی و عرضه می‌کنند که لایه‌های همپوشان را و زنجیره‌ای از ارتباطات روانشناختی و روابط غیر مستقیم را در برگیرد و از مشکل یاد شده (و همچنین از نقد ششم) برهد، مطابق این تئوری‌ها آن روابط شناختی و علی که ژنرال را به افسر و افسر را به کودک می‌پیوندد با همدیگر مرتبطند و همین مقدار کافیت. برخی از این شارحان چنان به افراط رفته‌اند که می‌گویند حافظه برای هویت شخصی نه شرط لازم است نه شرط کافی چون از دست رفتن آن در حالت خواب یا کما به بقای شخص در این حالات لطمه نمی‌زند و می‌گویند این روابط علی و شناختی ابژه است که جنبه‌های روانشناختی را به هم پیوند می‌زند (پارفیت، ۱۹۸۴، ۱۷۹). شومیکر از شبه حافظه 'سخن می‌گوید که دامنه اش از حافظه مستقیم فراتر است و می‌تواند ژنرال را به کودک پیوند دهد: a همان C است اگر و فقط اگر زنجیره ای از روابط شبه خاطره ای بین a و C وجود داشته باشد این زنجیره بدین صورت است که یا a آنچه را برای C واقع شده به یاد آورد یا کسی را به یاد آورد که آنچه را برای C واقع شده به قدر کافی یاد آورد، یا کسی را به یاد آورد که آنکس کسی را به یاد آورد که C به یاد دارد و ... (شومی کر، ۱۹۷۰، ۲۸۵-۲۶۹).

نگاه روانشناختی به هویت مشکلات خاص خود را داراست لذا کسانی چون اریک اولسون اصل معیار روانشناختی را نه شرط لازم و نه شرط کافی می‌دانند و معتقدند هیچ تقریری از آن بی نقص نیست و نمی‌تواند همه مقاطع زندگی را به هم پیوند زند. (السون، ۱۹۷۷، ۶۲-۱۴۱). آنچه ما را از ادامه این بحث بی نیاز می‌کند این است که این راه حل‌ها با گفته‌های صریح لاک هیچ همخوانی ندارد.

شش) لاک هویت شخصی را با شاهد بر هویت یکی گرفته، این کاملاً حرف درستی است که به خاطر آوردن آنچه در گذشته انجام داده‌ایم شاهد و علامتی است بر این که من کنونی با کننده آن کار یکی بوده‌ام اما گفتن اینکه همین آگاهی یا این یادآوری است که مرا کسی کرده که آن را انجام داده‌ام حرفیست بیش از حد پوچ، چون این سخن به حافظه یا یادآوری قدرتی عجیب و سحرآمیز می‌بخشد و آن را در مقام سازنده آن ابژه (فاعل شناسا و فرد برخوردار از حافظه و کسی که در حال به یاد آوردن است) قرار می‌دهد حال آنکه آن ابژه قبل از اینکه حافظه یا آگاهی آن را بسازند باید وجود داشته باشد.

آگاهی شاهدیست بر وجود قوه‌ای و حافظه شاهدهی است بر وجود قوه‌ای دیگر، این سخن که شاهد {و مدرک} علت چیزی است که به آن شهادت می‌دهد حرفی است پوچ. .. اگر اسبی دزدی شده را باز یابند و کسی مدعی شود این اسب از آن اوست قاضی و شهود با توسل به شباهت حکم می‌کنند که این همان اسب است، حالا آیا عجیب نیست بگوییم این شباهت است که هویت اسب را شکل داده، آیا شباهت دال بر هویت است یا سازنده هویت (السون، ۱۹۷۷، ۲۳۷)؟

به یاد آوردن عملی که در گذشته انجام داده‌ام نیست که مرا شخصی می‌کند که آن را انجام داده چرا که ممکن است من کاری انجام داده باشم اما به یاد نیاورم، رابطه اعمال من با من، چه آن را به یاد آورم چه نیاورم، یکی است. گفتن اینکه یادآوری من از اینکه چنین کاری کرده‌ام یا به تعبیر برخی {مثل لاک} آگاهی من از اینکه آن را انجام داده‌ام مرا انجام دهند آن می‌کند مهمل گویی است و مثل این است که بگوییم باور من به اینکه جهان مخلوق است باعث شده جهان خلق شود (السون، ۱۹۷۷، ۲۳۱).

¹ Quasi-memory

این نقد پیش از توماس رید توسط باتلربیایان شده، باتلر بر آن است که تشخیص هویت کاری است سهل هرچند بیان ملاک آن با مشکل مواجه باشد، می‌گوید وقتی دو مثلث شبیه را مقایسه می‌کنیم یا دو تا ۲ را با ۴ مقایسه می‌کنیم، در مورد اول حکم به شباهت و در مورد دوم حکم به تساوی می‌دهیم و در هر دو مورد آن را می‌فهمیم هرچند تلاش جهت تعریف تساوی و شباهت مشکل باشد، به همین سان وقتی خود را در یک زمان با زمان دیگر مقایسه می‌کنیم این همانی را درمی‌یابیم. وی در نقد لاک می‌نویسد:

هر چند آگاهی از گذشته ما را از هویت شخصیمان مطلع می‌کند اما گفتن اینکه این آگاهی است که هویت را می‌سازد یا برای همان شخص بودنمان ضرورت دارد گفتن این است که یک شخص در لحظاتی که آنرا به یاد نمی‌آورد نه وجود داشته و نه هیچ کاری کرده. این امری بدیهی است که آگاهی هویت را پیش فرض می‌گیرد و نمی‌تواند آن را بسازد همان گونه که نمی‌شود گفت معرفت حقیقت را می‌سازد، معرفت حقیقت را پیش فرض می‌گیرد نه اینکه آنرا بسازد (باتلر، ۱۷۳۶، ۲۱۷).

این اشکال از میان همه اشکال‌ها قوی‌ترین است: آگاهی شاهد بر هویت است و نه سازنده هویت: این که من به یاد دارم در گذشته فلان کار را کرده‌ام پیش فرضش پذیرش منی است که آن زمان وجود داشته و توانسته آن عمل را انجام دهد. مدافعان به گونه‌های مختلف کوشیده‌اند تا این نقد سنگین را به روش‌های مختلف پاسخ گویند، همه می‌گویند باتلر و توماس رید و سایر منتقدان جان لاک را بد فهمیده‌اند.

این بدفهمی چیست؟ گاهی می‌گویند باتلر و رید به خطا گمان کرده‌اند در ملاک مطرح شده توسط لاک، حافظه نقش اصلی را ایفا می‌کند حال آنکه لاک به حافظه تنها نقشی ابزاری می‌داد (استراوسون، ۲۰۱۱، ۱۳۳).

مدعای لاک این نیست که حافظه سازنده هویت شخصی است بلکه سازنده آن استمرار آگاهی است^۱ (شومیکر، ۱۹۶۳، ۲۲).

وینکلر می‌گوید از نظر لاک آگاهی نه یک حالت ذهنی است بلکه اطلاعی است بازتابی که مالکیت رفتارهای گذشته را ممکن می‌کند (وینکلر، ۱۹۹۱، ۲۰۶) استراوسون می‌نویسد:

سیصد سال است که به خطا گمان کرده‌اند منظور لاک از آگاهی حافظه است و آن را مساله‌ای شناختی و مستقل از تصور بی واسطه‌گی دانسته‌اند (استراوسون، ۲۰۱۱، ۴۸).
آگاه بودن از X قادر بودن به تجربه X به نحوی بی‌واسطه به عنوان تجربه خود من است (استراوسون، ۲۰۱۱، ۳۸).

بوکر دو نکته دیگر را مطرح می‌کند

^۱ خیلی از کسانی هم که نه منتقد لاک بلکه مفسر وی هستند تفسیری حافظه محور از لاک به دست می‌دهند کسانی مثل آلیسون Henry E. Allison آنتونی فلو Antony Flew جان پری John perry، استوارت (استوارت، ۹-۸۸).

لاک هیچگاه نگفته آگاهی است که هویت شخصی را می‌سازد بلکه از نظر لاک یکسانی آگاهی^۱ است که هویت را می‌سازد، وی همچنین باتلر و توماس رید را متهم می‌کند که تمایز جان لاک میان شخص و انسان و جوهر را مورد توجه قرار نداده و مسلم گرفته‌اند که شخص همان جوهر است (بروکر، ۲۰۲۱، ۱۲۶)

همچنین می‌نویسد:

از نظر لاک شخص موجودی است اخلاقی و دارای مسئولیت، باتلر این را نادیده می‌گیرد که فاعل باید در وضعیتی باشد که از درون عادلانه یا ظالمانه بودن رفتاری را دریابد، همچنین می‌گوید آنان انتظار خود را بر لاک تحمیل کرده‌اند و از وی انتظار ارائه ملاکی متافیزیکی داشته‌اند در حالی که ملاک لاک نه معرفت شناسانه است نه متافیزیکی (بروکر، ۲۰۲۱، ۱۲۹).

استراوسون نیز می‌گوید لاک «شخص را نه بیانگر نوع بلکه به عنوان اصطلاحی هنجاری حقوقی بکار می‌برد» (استراوسون، ۲۰۱۱، ۲).

۴. ارزیابی نهایی

حاصل پاسخ‌های مذکور این است که:

اولاً: برداشت حافظه محور معطل دور را باعث شده، لذا وینکلر می‌گوید از نظر لاک آگاهی نه باوری است که هویت را بسازد بلکه آگاهی بازتابی، مالکیت تجربه را شکل می‌دهد؛ استراوسون می‌گوید این آگاهی، مستقیم است و نه استنتاج، پس هویت را پیش فرض نمی‌گیرد، شومیکر می‌گوید وقتی توجه کنیم آگاهی اطلاع بازتابی است و نه حکم صادره از حافظه ایراد دور فرو می‌ریزد (شومیکر، ۱۹۶۳، ۲۲).

یعنی از نظر لاک یادآوری آنچه در گذشته انجام گرفته یا حکم به اینکه در گذشته فلان کار را کرده‌ام یا باور به انجام آن نیست که «من» را می‌سازد، من از این باورهای مرتبط با گذشته یا از این یادآوری‌ها استنتاج نمی‌شود بلکه حضور بازتابی تجربه نزد تجربه کننده است. به تعبیر لاک «آگاهی است که به تنهایی رفتارها را در یک خود متحد می‌سازد» (بند ۱۶) (گر آگاهی یک حکم می‌بود باید خود را از پیش مفروض می‌گرفت اما به دید لاک «خود» محصول این آگاهی است.

قبلاً هم توضیح داده شد که آگاهی ثانویه یا بازتابی «من» یا خود را بازتاب می‌دهد و خود در بن آن نهفته است و کار حافظه صرفاً گردآوری و عرضه مجموعه‌ای از این آگاهی‌های مرتبط با گذشته است و چون در بن هر یک خود نهفته است، اتصال آنها (که حافظه در این کار مددکار است) خودی مستمر را می‌سازد و هویتی پایدار پدید می‌آید.

ثانیاً: ملاک عرضه شده توسط لاک ملاکی است که شخص را شکل می‌دهد و نه انسان یا جوهر را. و شخص طبق تعریف وی مفهومی هنجاری و حقوقی است «ملاک وی آگاهی را با دلواپسی^۲ و دغدغه خاطر به هم پیوند می‌زند» (استراوسون، ۲۰۱۱، ۴۸). ولی آیا این تمهیدات مشکل را حل می‌کند؟ ما اینک:

الف) حافظه را به حال خود وا می‌نهیم؛ ب) روی آگاهی به عنوان یک حالت ذهنی تمرکز می‌کنیم؛ ج) همان آگاهی ثانویه یا بازتابی را که در تئوری لاک نقش اصلی ایفا می‌کند و کسی را سرانکار آن نیست مبنا قرار می‌دهیم؛ د) با استمرار آگاهی در طول زمان کاری نداریم؛ ه) به جای طرح مشکل منطقی دور روی لوازم اذعان به وجود این آگاهی تمرکز می‌نماییم.

^۱Sameness of consciousness

^۲concernment

اگر بتوان با رعایت این موارد نقد را به گونه‌ای عرضه کرد که نه بر حافظه و نه بر استمرار هویت در طول زمان و نه بر باور مرتبط با آگاهی مربوط به گذشته بلکه فقط بر آگاهی بازتابی لحظه فعلی تکیه کند پاسخ‌های مدافعان لاک به جایی نخواهد رسید. آگاهی بازتابی را خود لاک طرح کرد و بارها به آن تصریح نمود، علت این بود که هر چند ادراک اولیه ناظر به چیزی است، اما آگاهی بازتابی مندرج در آن ضرورتاً بازتاب دهنده «خود» یا فاعل شناسا است.

اکنون فقط روی آگاهی در لحظه فعلی و نه گذشته نیازمند به حافظه تاکید می‌کنیم، من در حال نگاه کردن به برج ایفل هستم در همین حال از این ادراک اولیه یک آگاهی بازتابی دارم که من ادراک کننده را نیز بازتاب می‌دهد؛ حال نقد فعلی این است که آگاهی حتی اگر ثانویه باشد نیازمند حاملی است، آگاهی ویژگی یا خاصه یا عرضی است وابسته که مستقل نیست، هر نوع آگاهی صرف نظر از اینکه مفاد و متعلق آن چه باشد و آگاهی از اوضاع و احوال بیرونی باشد یا آگاهی از حالات درونی مثل درد و اندوه، چه آگاهی درجه یک باشد چه آگاهی درجه دو، به هر حال به مثل سایر حالات ذهنی صفت و یا عرض است و نیازمند چیزی که به آن تکیه کند یعنی حاملی که این آگاهی را حمل کند. پس قصد این نیست که لاک را متهم به دور منطقی نماییم، نقد این است که با تحلیل وجودی آگاهی می‌توان دریافت که آگاهی ویژگی ای است که روی پای خود نیست و نیازمند به حامل است و آن حامل «خودی» است که بدون آن آگاهی امکان تحقق نخواهد داشت. آگاهی چونان شکل است برای یک جسم، شکل برای تحقق نیازمند جسم است و سخن از اینکه شکل جسم را می‌سازد و در آن محقق می‌شود نامعقول است، همچنین قبول میعان بدون مایع، نامعقول است و شگفت است که گفته شود میعان سازنده آب است یا شکل سازنده جسم است یا گرمای آب سازنده آب است. پس هر حالت نفسانی از هر سنخ، چه میل باشد چه بیزاری، چه عشق باشد چه نفرت، چه باور باشد و چه آگاهی، نیازمند یک حامل است. می‌پذیریم که (بر خلاف نظر امثال باتلر و رید) لاک در پی عرضه یک ملاک متافیزیکی نیست و ملاک وی روانشناختی است و کاربردی اما به هر حال وی به حد اقلی از متافیزیک نیازمند است.

پس در این سخن که لاک به دنبال یک هویت متافیزیکی به روش سنتی نیست حق با مدافعان لاک است، گویا منتقدان، چه بسا ناخواسته، از لاک و اصولاً از هر کسی که در بحث هویت وارد شود انتظار دارند برای هویت ملاکی عرضه کند برخوردار از ثبات که همه مقاطع زندگی را پوشش دهد، حال آنکه کسی چون لاک به دنبال عرضه ملاکی کاربردی است که تنها مقاطعی از زندگی را پوشش دهد که در این مقاطع بتوان گفت شخص همان شخص پیشین است و او را مسئول رفتارهای گذشته اش دانست، ولی سخن نهایی ما این است که حتی برای ملاکی مضیق و کم ادعا به این معنا نیز لاک باید حداقلی از متافیزیک را بپذیرد، یعنی بپذیرد کسی هست برخوردار از این آگاهی (یا از این ساختار روانی یا معرفتی) البته این سخن منافاتی با این ندارد که ما از طریق این آگاهی‌ها از خود مطلع می‌شویم ولی گفتن اینکه آگاهی سازنده خود است گذشته از اینکه لازمه اش پذیرش وجودی مستقل و متکی به خود برای آگاهی است خلطی است بین حوزه معرفت شناسی و وجود شناسی. قبول که در آگاهی بازتابی «من» از دل تجربه پدیدار می‌شود اما این من امری است شناختی و حاصل در حوزه آگاهی و خود نیازمند یک حامل وجودی است و حتی در زمان حال هم نمی‌تواند بدون این حامل تحقق پذیرد و فرض آگاهی چه دست اول و چه دست دوم بدون وجود حامل نامعقول است. لاک می‌کوشد از موضوع یا سوژه یا حامل متافیزیکی بگریزد و آن را نادیده انگارد و حکم درباره چنین جوهری را به تعویق درآورده و بگوید «در مورد جوهر نفوس اندیشمند، ما به هیچ وجه ایده واضحی نداریم» (لاک، ۱۹۹۹، ۳۲۸، بند ۲۳)؛ اما مفاد این سخن حداکثر تعلیق معرفتی است اما به لحاظ وجودی لاک چاره‌ای جز پذیرش آن ندارد می‌تواند بگوید به آن کاری ندارم اما نمی‌تواند از قبول آن خودداری کند، چنین جوهر متافیزیکی ای منطقاً و عقلاً مقدم بر آگاهی است و حامل آن.

ب) ایراد دیگر لاک: آگاهی‌ای که برای لاک نقش اصلی را ایفا می‌کند آگاهی ثانویه یا بازتابنده است ولی باید توجه کرد که آنچه من از گذشته به یاد می‌آورم ادراکات اولیه است مثلاً برج ایفل که ۱۰ سال پیش در پاریس دیده‌ام اما آگاهی ثانویه مرتبط با آن یعنی آگاهی بازتابی پیوسته به آن در لحظه مربوطه را به یاد نمی‌آورم و اگر برای لاک آگاهی ثانویه ملاک باشد، که هست، چنین آگاهی‌ای دارای تداوم زمانی حتی در حافظه نیست و با تکیه بر آن نمی‌توان استمرار هویت را تضمین نمود.

اینک نمی‌توان به دفاع از جان لاک گفت این آگاهی‌ها بالقوه در حافظه هست ولو در دسترس نباشد، چون در مورد کسانی هم که خاطرات گذشته را از دست داده‌اند و به اذعان لاک دیگر همان شخص نیستند می‌توان مدعی شد در حافظه آنها هست گر چه از دسترسشان خارج است، گذشته از آن این نحوه دفاع، معیار وی را که بنا بود کارآمد باشد و به استناد آن بتوان تعیین کرد یک کس همان شخص قبلی است نا کار آمد کرده و فرو می‌ریزد.

در این مورد شاید بشود به دفاع از لاک گفت می‌توان حکمی کلی کرد و گفت در بن تمام ادراکات چنین آگاهی ثانویه یا بازتابی وجود دارد اینکه اینک به یاد نمی‌آوری مشکل ساز نیست به یاد آوردن ادراکات قبلی کافی است و با انضمام این حکم کلی نتیجه می‌شود که فرد همان شخص قبلی است، مشکل این روش نیز این است که تشخیص هویت را حتی برای خود شخص امری می‌کند مرتبط با استنتاج و این با دریافت ما از هویت ناسازگار است.

ج) ایراد دیگر لاک این است که بر فرض ملاک وی را بپذیریم آگاهی‌های بازتابی تنها در اختیار خود شخص است اما دیگران که به آگاهی‌های بازتابی شخص X دسترسی ندارند چگونه حکم می‌کنند که این همان کس است؟ اگر ملاکی دیگر می‌یابند و ملاکشان معتبر است چرا در تعیین هویت X این ملاک برای خود وی معتبر نباشد؟ و اگر ملاک آنها فقط به کار تشخیص هویت می‌آید نه تعیین هویت، بسا برای خود شخص نیز همین گونه باشد.

نتیجه

ملاکی که جان لاک برای هویت شخصی عرضه می‌کند و طی آن آگاهی بازتابی و ثانویه را که متضمن شناخت خود است سازنده شخصیت می‌داند از این امتیاز برخوردار است که بر خلاف سایر ملاک‌ها کاربردی است و با استناد به آن شخص می‌تواند تشخیص دهد که چرا همان شخص سابق است و مسئولیت تمامی رفتارهایش را در دوران‌هایی که به یاد می‌آورد بپذیرد، اما بخش شکننده این ملاک تاکید اوست بر این که صرفاً این آگاهی‌ها است که به شخص تعین می‌دهد، لاک وجود چیزی را که این آگاهی‌ها به آن متکی باشد به حالت تعلیق درمی‌آورد، این تعلیق بحث، ناشی از روش تجربه‌گرایانه اوست. اگر وی با پذیرش حکم عقل، جوهر حامل آگاهی را بپذیرد و به آگاهی صرفاً نقشی معرفت‌شناسانه دهد، نه تنها خود را از معرض بسیاری از نقدهای یاد شده می‌رهاند بلکه نظریه او می‌تواند به خاطر بدیع بودن نقشی مناسب‌تر از حالت فعلی ایفا کند.

References

- Boeker, R. B. (2021). *Locke on Persons and Personal Identity*, Oxford University Press.
- Butler, J. (1736). *The Analogy of Religion, Natural and Revealed to the Constitution and Course of Nature to Which Are Added, Two Brief Dissertations*, Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library. Morley's Universal Library. <http://www.ccel.org/ccel/butler/analogy.html>
- Gordon-Roth, J. (2025). *Locke on Personal Identity*, the Stanford Encyclopedia of Philosophy (winter 2025 Edition) <https://doi.org/10.1353/hph.1991.0041>
- Hume, D. (2024). *A Treatise of Human Nature*, Oxford University Press.
- Locke, J. (1999). *An Essay Concerning Human Understanding*, Pennsylvania State University.
- Olson, E. T. (1997). *Relativism and Persistence*, *Philosophical Studies*, 88(2), 141-6
- Parfit, D.A. (1984). *Reasons and Persons* (Oxford University Press; revised reprint, Oxford: Clarendon, 1987)
- Reid, T. (1850) *Essays on the Intellectual Powers of Man*. Cambridge Metcalf and company, printers to the university.

- Strawson, G. (2011). *Locke on Personal Identity, Consciousness and Concernment*, Princeton University Press. Princeton and Oxford.
- Shoemaker, S. (1963). *Self-Knowledge and Self-Identity*, Cornell University Press.
- Weinberg, S. (2011). *Locke on Personal Identity*, *Philosophy Compass*, 6(6).
<https://doi.org/10.1111/j.1747-9991.2011.00402.x>
- Winkler, K. (1991). Locke on Personal Identity, *Journal of the History of Philosophy*, 29(2), 201–226.